

Litteraation numero: 103161/6
Haastattelun nimi: Toista maata 2 master 1 rx
Haastattelun kesto: 41 min
Litteroitu: Tutkimustie Oy 26.5.2021

Puhujien merkinnät: MK: Matti Johannes Koivu
AM: Antti Maunu
JL: Jenni Lares
RH: Risto Hakomäki

Muut merkinnät:

,	Lyhyt tauko puheessa
..	Puheenvuoro jää kesken, jatkaa puheenvuoroa
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
<u>alleviivaus</u>	Eriyisen painollinen sana tai jakso
[hakasulkeet]	Litteroijan kommentti
[pp]	Päällekkäistä puhetta
[hp]	Hiljaista puhetta
[ep]	Epäselvää puhetta

Huomautukset: --

Naisen ääni [vanhanaikaista räätinää]: Yhdestä kuusipuusta valmistettu 75 senttiä korkea juoma-astia. Haarikkamaisen maljaosan päällä runsaasti käsin veistettyjä koristeita. Maljan yläosassa teksti: " Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol", juokaa tästä, kun päivä on palavimmillansa. [vauhdikasta musiikkia]

MK: [musiikki jatkuu taustalla] Tämä on Toista maata Kansallismuseon podcast, joka kääntää Suomen historian uuteen asentoon. Sarja liittyy Kansallismuseon Toista maata -näyttelyyn, joka päivittää Suomen tarinan 1100-luvulta aina itsenäisyyteen asti. Minä olen Matti Johannes Koivu oppaanne menneisyydestä tähän päivään ja vähän tulevaan. Tänään puhutaan ryypäämisestä tai no juhlimisesta ja juhlien seremonioista siinä ympärillä. Mikä tekee juhlasta juhlan ja poikkeaman arkeen? Ja mikä on suomalaista juhla- ja alkoholikulttuuria, jos mikään? Vieraina tässä jaksossa ovat historioitsija Jenni Lares ja sosiologi, biletohtori Antti Maunu. Tervetuloa.

AM: Kiitos.

JL: Kiitos. [musiikki vaimenee]

MK: Lähdetään liikkeelle aivan peruskysymyksellä. Jenni Lares, milloin olet viimeksi seissyt osana piiriä ja juoputellut?

JL: [huokaa] Tämä on tässä näin, kun tätä äänitystä nauhoitetaan korona-aikaan, mielenkiintoinen kysymys, ja pitää miettiä, mitä siihen voi vastata, mutta sanotaan viime kesänä.

MK: Viime kesänä. Mistä oli kysymys? Oliko kyseessä ikisuomalainen rituaali?

JL: Siinä mielessä ikisuomalainen rituaali, että kokoontuttiin ystävien ja samanhenkisten ihmisten kanssa nuotion ympärille ja siinä nautiskelimme alkoholijuomia ja kerroimme tarinoita ja vitsejä ja lauloimme, eli siinä mielessä oltiin hyvin ikiaikaisen tradition äärellä.

MK: Okei, ja vielä toinen tarkentava kysymys, että oliko kellään teistä mukanaan kousaa ja pitkö kukaan sitä päänsä päällä ja pyöri?

JL: Ei ollut.

MK: Okei. Ei muuta kysyttävää [Lares naurahtaa]. Ajatteletko koskaan historian tukijana tämmöisissä juhlatilanteissa näiden hetkien historiallisia ulottuvuuksia tai näitä äärettömän pitkiä aikajanoja, joita juhlimiseen liittyy?

JL: Ehdottomasti, ja se on yksi semmoinen syy, mikä mut tavallaan toi tämän aiheen piiriin, ja kiinnostasi alkaa tutkia alkoholikulttuurin historiaa. Siinä tavallaan se juomisen kokemus, mikä itsellä oli, liittyi monesti juurikin tähän ystäviin, vapaa-aikaan, hauskanpitoon, juhlintaan ja suomalaisen alkoholikulttuurin historia taas vaikutti enemmän keskittyvän niihin tappeluihin, riitoihin ja epäsopuun ja muihin tämmöisiin ongelmiin, joissa alkoholilla oli osuutta asiaan. Tämä ristiriita tavallaan sitten houkutti mua tutkimaan tätä asiaa tätä vähän tarkemmin.

MK: Antti Maunu, koska sitä olet viimeksi seissyt ringissä ja juonut alkoholia?

AM: Täytyy myöntää, että se menee kyllä vielä kauemmas koronaepidemian alkamisen taakse. En osaa edes lähteä arvioimaan. Vuosia siitä taitaa olla kaikissa tapauksissa.

MK: Aivan. Miten kaltaisesi meritoitunut alkoholitutkija onnistuu juhlimaan niin, ettei sotkeudu tieteellisiin koukeroihin?

AM: Se on itse asiassa hirvittävän vaikeata. Kun tieteellinen tieto lisääntyy, eräänlainen kokemuksellinen viattomuus on menetetty. Huomasin tämän itse tehdessäni väitöstutkimusta etnografisena osallistuvana havainnointia pääkaupunkiseudun yökerhoissa. Oli hirveän helppoa ja miellyttävää lähteä mukaan juhlintaan, mutta sitten se tutkimusanalyttinen ajattelu tuppassi unohtumaan, ja sitten kun teki tutkimusta analyttisesti, se oli hirvittävän yksinäistä, tylsää, kuivaa ja rasittavaa. Mutta tietysti tutkijan täytyy ajatella, että mitäpä sitä ei tekisi tieteellisen tiedon eteen.

MK: Mutta jos kysyisin Jenni sulta vielä siitä, että minkälainen on suomalaisen juopottelun erittäin lyhyt historia? Mistä kaikki alkoi? Mitä me tiedämme?

JL: Kaikki alkoi siitä, että ihmisiä tuli [naurahtelua] nykyisen Suomen alueen. Todennäköisesti nykykäsityksen mukaan lähes kaikissa kulttuureissa on jonkinlainen halu ja tarve päihtymykselle, ja alkoholi on ehdottomasti kaikista yleisin päihde, mitä tähän tarkoitukseen on käytetty. On tietysti näitä yhteisöjä, missä päihteitä ei käytetä ja niihin suhtaudutaan hyvin kielteisesti. Ne on enemmän poikkeus, joka vahvistaa säännön. Aika lailla siitä lähtien on kerätty marjoja ja hunajaa, jossa on sokeria, joka sitten alkaa ilmassa olevien hiivojen vaikutuksesta käydä ja huomattiin, että tämä juomahan on päihdyttävää ja siitä tulee hassu ole. Siitä lähtien on alkoholia täällä nautittu. Jossain kohtaa todettiin, että hei tästä viljastakin, mitä aletaan täällä viljellä, siitäkin voi tehdä näitä alkoholijuoma. Tarina laajeni.

MK: Joo.

JL: Mutta tuhansia vuosia sitten. Siitä tulee hassu olo.

MK: Aivan. Mistä näitä juomia on tuotu Suomeen? Minkälaisia nämä juomat ovat olleet?

JL: Ihan niitä ensimmäisiä alkoholijuomia, mitä Suomessa on nautittu on todennäköisesti ollut ihan kotoperäistä, juurikin näitä marjoista ja hunajasta tehtyä tämmöistä siiderin tai viinin kaltaista juomaa, ja sitten viljoista ensin olutta, aika myöhään tuosta 1500–1600-luvulta lähtien paloviinaa myöskin, mutta olut on ollut se ehdottomasti vanhempi ja perinteisempi. Näitä on myös yhdistetty. Ihan tuhansien vuosien takaa on löydetty tämmöisiä astioita, missä on merkkejä juomasta, jossa on ollut sekä viljaa että marjoja, että tämmöistä marjasahdin tyyppistä juomaa on juotu jo tuhansien vuosien ajan. Ulkomailta on tuotu esimerkiksi viiniä. Ihan roomalaisajalta lähtien meillä on ajanlaskun alun jälkeisiltä vuosisadoilta on ihan Suomestakin löydetty viinirypäleen jäänteitä ja roomalaisia juoma-astioista, joissa todennäköisesti tätä kallista tuontiviiniä on tuotu.

MK: Joo.

JL: Silläkin on muutaman vuosituhannen mittainen perinne.

MK: Miten Suomessa on erotettu arki ja juhla? Sanotaan nyt vaikka sitä uuden ajan historiaan, jota olet tutkinut 1600-lukua, miten silloin erotettiin arki juhla?

JL: Yksi on ollut ihan selkeästi tämä alkoholi tai alkoholin määrä ja laatu, sanotaanko näin. Osa on saattanut kuullakin sitä, että keskiajalla ja just tässä varhaisella uudella ajalla, eli 1500–1600-luvuilla alkoholi oli osa myös arkea. Siellä juotiin tämmöistä päivittäistä kotikaljaa laihaa olutta, ylemmissä luokissa sitten vahvempaa olutta ja kuningastasolla ihan viiniäkin päivittäin. Se on ollut myös tämmöisen arkisen aherruksen energianlähde, elintarvike enemmän kuin juhla juoma, mutta sitten juhlassa alkoholia oli määrällisesti enemmän, se oli laadullisesti vahvempaa. Esimerkiksi oluessa pystyy helposti vaihtelemaan, onko se tämmöistä arkista kaljaa vai jos lisää enemmän maltaita, siitä tulee tämmöistä vahvempaa juhlaolutta. Sitä oli juhlassa sitten enemmän. Juhlassa pystyi myös päihtymään tai oli sallittua tämä runsas alkoholin käyttö, josta sitten seurasi tietynlaista käyttäytymistä, tietynlaista hauskanpitoa, juhlintaa, laulamista, tanssimista, tämän tyyppisiä asioita. Sama myös ruuassa, että arkena syötiin semmoista vähän tavallisempaa, tylsämpää, mauttomampaa ruoka ja sitten juhlassa oli varaa käyttää rasvaa, sokeria, mausteita, eksoottisia tuontitarvikkeita, että myös ruuan laadulla ja määrällä tehtiin tätä arjen ja juhlan välistä eroa.

MK: Joo. Monet tietysti ajattelevat olevansa juhlimisen asiantuntijoita, mutta millaisena suomalaisen juhla kulttuurin näkee sosiologi Antti Maunu? Koska tämä meille nyt tyyppillinen juhla kulttuuri on löytänyt muotonsa?

AM: Sen voi ajatella eräänlaisena koosteena hyvinkin pitkistä, monenlaisista historiallisista vaiheista ja kerrostumista. Mun käsittääkseni ensimmäinen biletyksen kuvaus on Mikael Agricolan noin 1550-luvulla muistiin merkitsemä rituaali nimeltä Ukon vakat, joka on ollut hyvin samankaltaista karnevaalista, juhliavaa, arjen rajoja ylittävää juomista, jota tänä päivänä tavataan esimerkiksi kesäfestareilla Lapin laskettelukeskuksissa ja vaikkapa ruotsinlaivoilla.

MK: Aivan.

AM: Mutta taas toisaalta nykyinen biletyks, jota itsekin väitöskirjassani tutkin, (sehän on) [0:09:23] aika tällaista, sanotaanko kontrolloitua kontrolloimattomuutta. Sillä on selkeä alku, sillä on selkeä loppu, sillä on selkeät ajankohdat, paikat. Se on kaikessa hetkittäisessä villiydessäänkin aika hyvin perusteellisesti, monipuolisesti säädeltyä. Ja mä itse näen, että tämä sääntelyn juonne, vaikka sillä on aika vahvakin historiallinen perinne. Tavallaan ainahan tämmöiset juhlarituaalit on suomalaisessa kulttuurissa olleet tavalla tai toisella säädeltyjä. Muutenhan me oltaisiin kulttuurina juotu itsemme hengiltä jo kauan aikaan sitten. Mutta tämä vahva alkoholin ja juomisen sääntelyn perinne on Suomessa alkanut 1800-luvun lopun raittiusaatteesta ja oli ehkä vahvimmissaan kieltolain aikaan 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. Sen myötä sitten 1960-luvulta alkaen on alkoholikulttuuri ja tapakulttuuri yleisemminkin vähän taas väljentynyt ja laventunut. Pidetään hyväksyttävämpänä myös alkoholin käyttöä, erilaisia arjen ylittämisen muotoja siihen liittyen. Mutta mä väitän, että pääsääntöisesti suomalaisen juominen ja biletyks on kuitenkin aika kontrolloitua,

säädelyä tätä yleistä käsitystä vastaan ja mä näen, että tämä kontrollin viehätys on suomalaisessa kulttuurissa alkoholiasioissa hyvin vahvasti tätä 1800-luvun lopun, 1900-luvun alun perua. Eikä se ole mihinkään hävinnyt. Se on vaan solmimassa ja solminutkin ehkä kohtalaisen toimivan liiton tämän perinteisen karnevaalisen juomiskulttuurin kanssa. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Tämä Toista maata -podcast liittyy Kansallismuseon samannimiseen näyttelyyn, joka käsittelee Suomen historiaa 1100-luvulta itsenäisyytemme asti. Kuunnellaanpa lyhyt esinekuvaus eräästä näyttelyn esineestä. [ovi paukahtaa, askelia]

RH: Ruskon kousa on eräs hienoimmista esineistä, mitä Kansallismuseon kokoelmiin on koskaan tullut. Se on tullut 1880-luvulla ja se on ainoa laatuaan tällaista esinetyyppiä Suomessa ja tietysti myöskin Kansallismuseon kokoelmissa. Ruskon kinkerikousa, niin kuin sitä nykyään kutsutaan, on tammöistä käsityöläisperinnettä 1500-luvulta. Se on siis yhdestä puusta veistetty alun perin oluen tai muitten juomien juomiseen tarkoitettu ikään kuin tammöinen juoma-astia, jota pidettiin kahdella kädellä kiinni ja siitä juotiin yleensä olutta. Tämän tausta on jo hyvin kaukana. Arvellaan, että jo muinaiset skandinaavit viikingit ja muut käyttivät tämän tyyppisiä haarikka-astioita omissa juhlissaan ja pidoissaan. He tanssivat ympyrätansseja ja muita tansseja sillä lailla, että tämä haarikka oli heidän päänsä päällä ja siitä sitten ryyppättiin juhlien aikana lisää juomaa ja tällä lailla sitä alun perin käytettiin. Sitten 1500-luvulla Suomessa tuolla niin sanotussa Vakka-Suomessa eli siinä Turun pohjoispuolella siellä oli tammöinen puoesineitten ja astioitten valmistuksen keskus. Siellä osattiin tämä homma erityisen hyvin, jonka vuoksi sitten ruotsalainen aatelisto, Suomihan oli silloin osa Ruotsia, niin he tilasivat täältä alueelta sitten näitä hienoja astioita omiin tarpeisiinsa, eli lähinnä juhlatilaisuuksiin näitä erittäin hienosti koristekaiveruksilla koristeltuja puisia haarikoita. Näitä ei ilmeisesti tehty suomalaisten omiin tarpeisiin, vaan pelkästään ruotsalaisten tarpeisiin. Tämä Ruskon kousakin on tullut muuttotavaroiden joukossa sitten Ruotsista 1700-1800-luvun vaihteessa tänne Ruskon Hujalan kylään Heikkilän taloon, mihin muutti sitten Ruotsista henkilö, joka tämän talon sitten osti. Sitä kautta se sitten tuli käyttöön siellä Ruskon Hujalan kylässä tammöisenä kinkereiden yhteydessä käytettävänä juoma-astiana, mistä sitten juotiin niin kuin tapana oli silloin kinkereiden yhteydessä juoda sahtia tai olutta tästä astiasta. Tämä oli nyt sitten siinä käytössä. Sitten tarina kertoo, että tämä astia aina siirrettiin talosta toiseen, kun se kinkerin pitopaikka, eli se talo, joka kustansi tai järjesti nämä kinkerit vaihtui, ja sitten kun ne kinkerit oli pidetty, se siirrettiin juhllisessa saattueessa seuraavaan kinkeritaloon, jossa sitten seuraavat kinkerit järjestettiin. Siis kinkereissä oli yhtenä ideana tietysti se, että kuulusteltiin, että kansa osaa tietyt Raamatun kohdat ja osaa lukea, mutta aika paljon kyllä panostettiin sitten tähän tarjoiluapuoleen. Se oli kunnia-asia, että oli hyvät tarjoilut. Ja tarinat kertoo, että jotkut isännät, jotka osallistui sitten näihin kinkereihin, nautti oikein kovastikin tästä kestityksestä, ja heitä ei sitten tahtonut saada kulumallakaan pois sieltä kinkeripaikasta, ja ilmeisesti nämä juomatkin nämä sahti ja muut nehän oli jo aika vahvoja mallasjuomia, että niitten parissa viihdyttiin ja haarikka kiersi siinä sitten varmaan pöydän ympärillä. Toki oli sitten muitakin juoma-astioita ihan tuoppeja ja semmoisia pienempiä, yksinkertaisempia haarikoita, mistä nautittiin näitä virvokkeita. Arvelisin, että se hiipui siihen, että kirkko pyrki raitistamaan kansaa, ja kun nämä kinkerit saattoi joissain tapauksissa vähän lähteä lapasesta sillai, että se alkuperäinen merkitys jolloin unohtui. Sitten myöskin tähän aikaan 1800-luvun alkupuolelle tuli kahvi, joka aika paljon syrjäytti tapakulttuurissa tämän viinan tai alkoholin ylipäätään. Kinkereissäkin alettiin sitten oluen sijaan tarjoilemaan kahvia ja pullaa ja kaikkea tammöistä, mikä (me) [0:16:41] nytkin tunnetaan tammöisistä kirkollisista tilaisuuksista. Papille tarjotaan aina kahvia ja pulla niin, että sillä on loppupeleissä mahahaava sitten, mutta se nyt on toinen juttu.

MK: Tässä museoviraston erikoisasantuntija Risto Hakomäki kertoi Ruskon kousasta. Jenni Lares, 250 vuotta juhlimista ja silti tämä herkkä puoesine on edelleen ehjä. Miten se on mahdollista?

JL: Sitä on pidetty suuressa arvossa. Se on koettu tärkeänä, joten sitä on pidetty huolella, pidetty varovasti, pidetty hyvässä tallessa ja otettu esiin silloin kun on juhlan aika.

MK: Mitä tämän esineen säilymisestä voi päätellä, jos ajatellaan suomalaista juhla- ja juomakulttuuria?

JL: Siinä on tosi mielenkiintoinen leikkauskohta just tähän, mitä aikaisemmin puhuttiin vähän rituaalisuudesta ja just tästä juhlasta ja alkoholin merkityksestä juhlassa, koska jos ajattelee tätä esimodernia alkoholikulttuuria, mikä oli voimissaan sanotaan ainakin ennen 1800-lukua, alkoholi kuului aivan ehdottomasti juhlaan ja se oli yksi niistä asioista, mikä teki juhlan. Se kertoo tästä yhteydestä hyvin eri tavalla, miten me sitten nykyään käsitetään alkoholikulttuuri ja alkoholin käyttö. Helposti puhutaan tammöisestä yhteisestä juomisesta tai muusta nykyään mielikuvat menee semmoiseen rellestämiseen ja tappeluihin ja epäjärjestykseen ja muuhun tammöinen, kun taas se itse juomistilanne on silloin ennen vanhaan voinut olla juurikin, miten tuossa Antti otti aikaisemmin puheeksi, hyvin kuitenkin kontrolloitu ja tietyllä tapaa menevä, vaikka siinä on läsnä se kontrolloimattomuus. Musta oli hieno tämä termi kontrolloitu kontrolloimattomuus, koska mulla on itselläni väitöskirjassa hillitty kontrollin menetys, että samoissa asioissa tässä liikutaan. Siinä on se järjestys ja asiat tehdään tietyllä tavalla, vaikka lopputuloksena on se, että niistä voitaisi vähän vapautua, ja karnevalismissa myös tämä päällelleen kääntäminen läsnä. Nämä kaikki asiat on siinä samassa esineessä samaan aikaan läsnä, että alkoholi ylläpitää järjestystä ja kyseenalaistaa sitä.

MK: Aivan.

AM: Mietin, että useinhan vanhoja esineitä tarkastellaan työkaluina ja jos ajattelee tätä kousaa, sehän on hirveän mielenkiintoinen työkalu myös.

JL: On.

AM: Se on väline tällaiselle yhteydelle.

JL: Niinpä.

AM: Yhteyden rakentamisen, yhteisöllisyyden työkalu.

JL: Kyllä ja se, että se itsessään ei tee mitään ja merkityksensä just siitä, että siinä on se alkoholijuoma siinä astiassa, ja sitä juodaan yhdessä. Sekä kousat että haarikat on mun mielestä hienoja esineitä just siinä, että ne on tarkoitettu yhdessä juotavaksi. Niissä on se kaksi kahvaa, mistä itse pidetään kiinni ja annetaan sitten eteenpäin. Se on hyvin yhteisölliseen juomiseen kehitetty esine.

AM: Ja samallahan se on myös säätelyn työkalu. Siinä on tietty määrä ainetta. Se ohjaa käyttämään alkoholia, ohjaa käyttäytymään tietyllä tavalla. Se on sen toiminnan säätelijä, ohjaaja yhtä lailla.

JL: Kyllä ja tämä tasapuolisuus siinä, että oletuksena on, että jokainen juo siitä saman verran, kaikki on samanarvoisia, samanlaisia sen maljan ääressä.

MK: Silloin kun tätä Ruskon kousaa on käytetty, eikö alkoholilla ajateltu olevan esimerkiksi terveyteen liittyviä, (semmoisia) [0:20:19] positiivisia vaikutuksia? Tavallaan alkoholin merkitykset oli tässäkin mielessä moninaisemmat kuin nykyään.

JL: Joo kyllä, esimerkiksi tämä päivittäinen olut, mihin viittasinkin, mitä on juotu aina sinne 1800-luvulle asti. Sitä on perusteltu nimenomaan terveystieteillä. Siitä saa energiaa, se on ravitsevaa, se kuuluu ihmisen välttämättömään päivittäiseen energiansaantiin. Tietty ovat käyttäneet vähän eri termiä, mutta useasti näissä toistuu ajatus siitä, että olut on välttämätöntä terveelliselle elämälle ja hengissä pysymiselle.

MK: Koska sitten syntyi se oivallus, että alkoholi saattaisi olla terveydelle vaarallista?

JL: Se on tiedetty ihan jo aikojen alusta asti. Ihan käyttäkseni kulunutta ilmaisia jo muinaiset roomalaiset ja kreikkalaisetkin tiesivät, että liiallinen alkoholin käyttö saa aikaan esimerkiksi fyysisiä muutoksia ja erilaisia sairauksia, tauteja, onnettomuuksia myöskin väkivaltaa, mutta avainsana tässä on se liiallinen. Se, että silloin jos alkoholia käyttää kohtuudella ja sopivasti, se edesauttaa juuri tätä ystävyyttä ja yhteisöllisyyttä, hauskanpitoa, hyvää mieltä, juhlatunnelmaa, mutta jos mennään liiallisuuksiin, sitten tulee nämä alkoholin vaarat ja haita esille. Se onkin sitten äärimmäisen mielenkiintoinen kysymys, että missä tämä raja on eri aikoina mennyt. Esimerkiksi täällä 1600-luvulla sammumiseen johtava päihtymys tai se, että oksentaa tai muuta sekään ei ollut vielä kohtuutonta alkoholin käyttöä, vaan sitä esimerkiksi jotkut saksalaiset lääkärit jopa suosittelivat, että on terveellistä väliillä puhdistaa itsensä tällä juomisella, mutta ei liiallisesti eikä liian usein. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Antti Maunu, kuinka juominen ja juhliminen on esitetty meidän kansallisessa kertomuksessa? Sillä tuntuu olevan siellä aivan oma merkittävä paikkansa?

AM: Mä näkisin, että siinä tarinassa on kaksi pääakselia tai pääkoordinaattia. Ensimmäinen on tämä, mistä Jennikin äsken oikeastaan puhui, on tämä alkoholin ja arjen suhde, eli tavallaan suomalainen juomiskulttuuri ja sen ikään kuin kulttuurinen säätely tähtää hyvin pitkä(i)le [0:22:49], hyvin vahvasti nimenomaan arjen suojeluun. Siihen, että juomistilanteet, juominen, etenkin runsas juominen pyritään viemään arjesta pois päin. Tämähän on samalla myös arjen suojelua niiltä alkoholin haitoilta ja vaaroilta. Toinen tällainen kansallisen juomiskertomuksen piirre on, mitä alkoholitutkimuksessa nimitetään ambivalentiksi, eli kaksiarvoisuudeksi tai kaksikasvoisuudeksi. Alkoholi on yhtä aikaa ollut enkeli ja paholainen, eli se on jotain pelottavaa, uhkaavaa, hirvittävää, sääliä ja samanaikaisesti se on ihanaa, hienoa, mahtavaa, toivottua, jatkuvasti puhuttua ja naureskeltua. Itse asiassa tämä arjen ja alkoholin suhde ja ambivalenttisuus niillä on yhteyksiä. Mä näen, että itse asiassa tämä alkoholin ambivalenttisuus on osaltaan myös arjen ambivalenttisuutta. Tämä tavallinen työelämä, terveellinen, eteenpäin pyrkivä, tuloksellinen elämä on suomalaisessa elämäntavassa ollut ainakin sieltä 1800-luvun lopulta alkaen ihan keskeinen perusarvo, on sitä edelleenkin esimerkiksi hyvinvointipolitiikassa, mahdollisimman monille mahdollisimman hyvä arki, mutta siinä on myös omat rajansa. Se on usein vähän turhankin kireätä, yksinäistä, suorituskeskeistä, huonolla tavalla individualistista. Tarvitaan tiloja ja paikkoja ottaa rennommin, kohdata toisia ihmisiä, juhlia yhdessä heidän kanssaan. Juominen, johon liittyy alkoholi paikkaa näitä arjen puutteita tätä kautta, eli jos ajatellaan, että alkoholi on yhtä hauskaa ja kivaa, mutta myös vähän vaarallista, arki on vastaavasti myös ambivalenttista. Se on turvallista, terveellistä, mutta välillä vähän tylsää ja yksinäistä. Nämä on ne elementit, sanotaanko koordinaatit, joissa mä näen tämän kansallisen alkoholikertomuksen tavalla tai toisella vuosikymmenten aikana kulkeneen. Vähän ehkä erilaisia versioita, erilaisia juonenkäännteitä sisältäen, mutta näitä perusarvoja yhä uudelleen varioiden.

MK: Sitten meidän kansalliseen alkoholikuvaan on kuulunut jo pitkään tämä kuva huonosta suomalaisesta viinapäästä ja suurista määristä ja näin. Onko suomalainen huono viinapää myytti? Mitä te sanotte? Totta vai tarua?

AM: Mitä suurimmassa määrin myytti, mutta niin kuin kaikki myytit se tulee todelliseksi niiden seurausten kautta, sen kautta, että siihen uskotaan. Sen varassa jäsenämme itseämme ja toisiamme, sen varassa ohjataan politiikkaa, sen varassa kerrotaan kertomuksia siitä, keitä me oikeastaan ollaan ja siinä mielessä se on erittäin totta, mutta silloin kun sitä 1900-luvun alkuvuosina rakennettiin, ei Suomessa juotu mitenkään erityisen paljon. Se oli keino kontrolloida kansaa, keino ikään kuin leimata tietyt kansanosat holhouksen ja kontrollin tarpeessa oleviksi. On puhuttu, että tällä on ollut hyvin paljon sellaisia elementtejä, mitä nykyään voitaisi pitää aika rasistisina. Suomalaiset ovat huonoja, kelvottomia ihmisiä, siksi heitä täytyy suojella itseltään, ja se tapahtuu kontrolloimalla heidän alkoholin käyttöönsä.

JL: Olen tästä täysin samaa mieltä. Tässä oli hyvin avattu juurikin sitä raittiusajattelun taustaa ja sitä, kuinka suomalainen viinapää on nimenomaisesti myytti. Se kontrollin halu kohdistuu ainakin johonkin muuhun, nimenomaan

muiden juomiseen, niiden toisten juomiseen. Yläluokka haluaa kontrolloida näitä alimpien luokkien alkoholin käyttöä, koska se on heidän mielestään juurikin tätä Turmiolan Tommi tyyppistä, että se johtaa tappoihin ja murhiin ja rikollisuuteen ja monenlaiseen muuhun, ja tämän ajattelun tausta on siellä muutama vuosisata taaksepäin näissä 1500–1600-luvuilla tapahtuneissa muutoksissa ja siitä, kuinka eri yhteiskuntaluokat alkoi järjestää ja käsittää itseään 1600-luvulta eteenpäin suurin piirtein. Syntyi tämmöinen, että suomalaiset säädyt tai laajemminkin yhteiskuntaluokat alkoi erottautua toisistaan, ja yksi erottautumisen väline oli tämä alkoholin käyttö. He alkoi käyttää uuden maailman uusia alkoholittomia päihteitä, kuten kahvia, sokeria, teetä, suklaata, jotka oli kaikki kalliita ja arvokkaita tuontituotteita, ja niillä aikaan saatu päihtymys esimerkiksi kofeiinin kautta oli hyvin erilaista kuin tämä alkoholin saama päihtymys. Tällä saatiin työkalu erottautua näistä maalaisista tai heidän kokemistaan alemmista kansanosista ja sitä kautta oikeutettiin sitten tämä asiaan puuttuminen.

AM: Pikakelaus nykypäivään, hyvin mielenkiintoisesti hyvin samankaltaista argumenttia kuulee joskus käytettävän kannabiksesta..

JL: Joo.

AM: ..tänä päivänä, että cannabis on hieno, sivistynyt, terveellinen, turvallinen, nykyaikainen, keskiluokkainen päihde, joka ei tapa ihmisiä eikä saa heitä oksentamaan ja orveltämään niin kuin alkoholi. Tämä on ikivanha argumentti, joka on nyt vaan saanut tällaisen muodon, vaikka tosiasiallisesti tutkimuksen valossa hyvin vähän on sellaisia kannabiksen käyttäjiä, jotka ei käyttäisi lainkaan alkoholia, vaan yleensä samat henkilöt, jotka käyttävät innolla jompaakumpaa käyttävät mielellään myös sitä toista.

MK: Sellainen kysymys vielä, että tämä juomista kontrolloivan ja sitä tavallaan juovan kansan kuvaa rakentavan puolen maailmankuva ja ajatukset on dokumentoitu tosi hyvin, mutta onko mihinkään tallennettu sitä, miltä suomalaisesta rahvaasta tuntui joutua tällaisen huono viinapäätöksen saaneeksi kansanosaksi? Otettiinkö tämä leima vastaan vikisemättä? Onko tästä mitään havaintoja?

AM: Mulla tulee mieleen yksi hahmo Irwin Goodman, joka on ottanut tämän ikään kuin nurinkäännön kohteeksi. Tietysti kansa on kokenut tämän, ja se alkoholin säättely, joka on ollut 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä aina sinne 60-70-luvun taitteeseen sehän on ollut todella vahvaa suoraa kontrollia. Alkollahan on ollut oma tarkkailijajärjestelmä, joka vertautuu nykyäänäkölmasta jonkinlaisen salaisen poliisin toimintaan. On varjostettu ihmisiä, selvitetty heitä juomatapojaan, jotta voitaisiin mahdollisesti heidän viinakorttinsa kyseenalaistaa ja lakata heille myymästä alkoholia. Toki kansa on tämän kokenut, eikä sitä ole mukisematta otettu vastaan, mutta koska se on ollut niin vahva ja ylikäymätön ikään kuin se määrittely, siitä on otettu ikään kuin tällaisessa klassisessa karnevalisessa hengessä vähän niin kuin nurinkäännetty versio itselle ja on kansan kulttuurissa paljon alettu tekemään siitä ikään kuin kunnian lähde. Tämä tiivistyy mun mielestä aika hyvin Irwinin hahmossa.

JL: Kyllä, toisaalta täytyy muistaa, että tämä ei ole ollut pelkästään kontrollia tai pelkästään tätä ylhäältä tullutta, vaan esimerkiksi siinä 1800-luvun lopussa työväki itse lähti tähän raittiusaatteeseen tosi innolla mukaan. Esimerkiksi naisille tämä oli semmoinen sallittu poliittisen vaikuttamisen kanava tämä raittiusliike, että siihen lähti sitten mukaan. Näissäkin tietysti kyse oli aina sen jonkun muun juomisesta, kun aika harva on ollut sitä mieltä, että se oma juominen on ongelma, vaan se on aina sitten sen jonkun muun kyläläisen tai jonkun muun nuorison esimerkiksi, mitä pitää kontrolloida tai tämmöisiä kylän tunnettuja juoppoja tai muita näin niin kuin aikalaikäisyydestä lainatakseni. Toisaalta siinä on myös se, että kielto lakihan oli pitkäaikainen prosessi, jota kansa kohtuullisen yksimielisesti ajoi. Se on käsittäkseni ainoa tai ainakin yksi harvoista laeista, jotka edustakunta on yksimielisesti äänestänyt läpi ja sen jälkeen nousset seisomaan ja aplodeeraamaan, että nyt on asiat kunnossa, nyt on hyvin, me ollaan tehty yhdessä tällainen hieno päätös, jolla me kitketään viinapirumaasta. No tosin kävi, mutta se, että se ei ole ollut, eikä semmoinen systeemi olisi välttämättä ihan mahdollisesti ollutkaan ylhäältä ainoastaan pakotettu, vaan se vaati sen tämän kansa tuen ja sen, että he lähtee siihen mukaan. Sitten kun se oli päällä, se ei ollutkaan niin kivaa, mitä siitä oli ajateltu. Sen jälkeen ei saanutkaan enää viinaa niin vapaasti ja just tätä yhteisöllisiä merkityksiä, yhdessäoloa, seurustelua, arjen ja juhlan välistä rajaa ei saatukaan piirrettyä, mistä tuli sitten omat ongelmansa, mutta tätä lakia ajettiin hyvin yksimielisesti.

AM: Tuo on hyvä tarkennus. Tuossa tulee esille se, että kielto lain ja raittiusaateet se kestävä pohja, mikä on siis täysin relevantti edelleen tänä päivänä on se hyvä arki, työn ja perhe-elämän suojele viime kädessä.

JL: Mikä on toisaalta juurikin se ajatus, mikä vuosisatoja aiemminkin on ollut.

AM: Juuri näin, ja se alkoholin ikään kuin symbolinen paikka siinä tarinassa on vaihdellut. Silloin kun raittiusaate oli kuumillaan, ja 1900-luvun alussa hurraten hyväksyttiin kielto lakia jätettiin silloin hyvin vahva ymmärrys siitä, että alkoholi on juuri se käärme, joka uhkaa näitä hyviä arvoja, mutta aika pian sen jälkeen se kuva rupeesi muuttumaan, ja alkoholia ei nähtykään tällaisena yksimielisesti pahana vihollisena, vaan se rupeesi saamaan tällaisia kontrollin välineitä kuten aiemmin puhuttiin. Nähtiin, että se itse asiassa riivaakin vaan niitä rahvaita tai punaisten puolella taistelleita poliittisia joukkoja.

JL: Työväkeä.

AM: Työväkeä niin. Sitten taas myöhemmissä historian se hyvän arjen arvo on säilynyt edelleenkin, mutta alkoholia on aina tulkittu ikään kuin uudelleen suhteessa siihen ja vähän eri paikkaan. Tänä päivänä alkoholia ei nähdä lainkaan sinänsä mitenkään suurena uhkana hyvälle arjelle, vaan pikemminkin sitä voidaan pitää hyvänä rikastuttavana osana hyvää arkea, kunhan se pidetään jälleen kerran tietyissä rajoissa ja puitteissa. Tarvitaan erilaisia rituaalisia ja muita

säätelykeinoja, jotta saadaan hyvät puolet sekä hyvästä, terveellisestä, turvallisesta arjesta että myös siitä tietystä keveydestä ja karnevalismin keitaasta, jota alkoholi pystyy siihen toisinaan tuomaan.

JL: Kyllä, juurikin näin. [vauhdikasta musiikkia]

MK: Kuinka juhlimisen ja alkoholin historiasta pitäisi kertoa museoissa ja historiankirjoituksessa niin, että nykypäivänä syntyisi mahdollisimman järkevää alkoholikeskustelua?

JL: Mä itse näkisin sen, että siinä olisi tärkeä nostaa tätä yhteisöllisyyttä ja sitä, mitä sillä alkoholilla on luotu, mitä sillä on tehty, mitä sillä on haluttu viestiä ja tehdä. Juurikin tämä Ruskon kinkerikoussa hyvänä esimerkkinä siitä rituaalisuudesta ja yhteisöllisyydestä, ja tavallaan myös selittää sitä. Sehän on fakta, että jos me katsotaan pelkkää numerotietoa, sitä vähäistä numerotietoa, mikä meillä on alkoholin kulutuksesta esimodernina aikana, runsaitahan ne määrät, mutta se selittyy just tällä arkisuudella ja toisaalta sillä, että se on ollut se elintarvike, mitä on käytetty, eikä ne toisaalta luvut ole mitenkään valtavia verrattuna esimerkiksi just siihen eteläeurooppalaiseen kulttuuriin tai tähän suomalaiseenkin. Nykyään me käytetään sitä vaan sitten enemmän niinä tiettyinä hetkinä. Nämä numerot on vähän vaikeita siitä satoja vuosia vanhasta aineiston perusteella tulkita. Tavallaan jos katsotaan menneisyydestä ainoastaan tätä puutteellista tilastotietoa, se näyttää siltä, että siellä on juotu paljon, runsaasti ja päivittäin, mikä nykyään meillä tosiaan ajatukset liittävät sen enemmän tammöiseen hoitittomaan alkoholin käyttöön ja tammöiseen epäsojivaan juomiseen. Tavallaan se on tietysti totta ja sen voi ottaa esille, mutta tavallaan kontekstoisi sitä juurikin sillä, miksi sitä alkoholia on käytetty ja miten se on liittynyt juhlaan, ystävytyteen. Aika lailla kaikissa seurustelutilanteissa esimodernina aikana on nautittu alkoholia.

AM: Mä lähtisin avaamaan ehkä sen ambivalenssin kautta, mikä on aina ollut suomalaisessa alkoholisuhteessa ja on sitä edelleen. Alkoholiin ja juomiseen liittyy valtavasti hyviä puolia muuten kukaan ei koskaan olisi juonut, jos näin ei olisi, mutta se ei ole täysin viaton aine. Siinä on myös inhottavia riskejä ja haittapuolia nykyään niin kuin aina ennenkin. Juomisen taito niin yksilöillä, kaveriporukoilla kun koko yhteiskunnallakin on löytää toimiva tasapaino näiden välillä. Toiseksi mä näkisin, että koska juominen on asia, jota opetellaan harjoitetaan hyvin pitkälle yhdessä, myös näiden esittämisen tapojen, keskustelun tapojen tulisi olla sellaisia, että niistä pystytään keskustelemaan, niistä pystytään puhumaan yhdessä porukalla, jotta saataisiin ikään kuin kollektiivista järkeä. Keskustella asioista rakentavasti ja toimia rakentavasti niissä tilanteissa. Useinhan tällainen niin sanottu päihdevalistus on aika yksilölähtöistä ja yksilökeskeistä, että sinun pitää itse tehdä omat ratkaisusi. Mä en ole varma, onko se keino kestävään kulttuurin muutokseen, koska juominen niin kuin kulttuurikin on lähtökohtaisesti sosiaalista.

MK: Voidaanko ajatella, että Suomessa tammöinen kontrolliin keskittyvä ja moraalinen historiankirjoitus on ollut valloillaan hyvin pitkään, ja se on tavallaan vaurioittanut meidän kykyä jollain tavalla puhua alkoholista?

AM: Se on ehkä vähän ahdas näkökulma, ahdas vaate siihen koko ilmiöön. Se kulttuuri, ne syyt, eletyt ja koetut syyt, jotka aina juojille itselleen on ollut tärkeimpiä alkoholin käyttämiseksi, se on tupannut jäämään kovin vähälle tarkastelulle.

JL: Kyllä, että se on aika lailla yksi näkökulma, se on yksi pieni pala tästä koko ilmiöstä, mitä tarkastellaan. Mulla on itselläni vähän semmoinen ajatus, että nythän me ollaan 100–150 vuotta aika lailla koko tämä suomalaisen historiankirjoituksen aika ja alkoholihistoriankirjoituksen aika puhuttu siitä väkivallasta ja epäjärjestyksestä ja runsaista määristä ja kaikesta muusta, voitaisiinko pikkuhiljaa puhua tästä aiheesta jostain muustakin näkökulmasta.

MK: Ja tästä näkökulmasta katsottuna Ruskon koussa on oikeastaan täydellinen näyttelyesine.

JL: Kyllä.

AM: Se on kuva siitä kaikesta historiasta ja etenkin sen käytön ja positiivisten seurausten näkökulmasta.

MK: Loppuun vielä, keneltä historian henkilöltä haluaisit kysyä yhden kysymyksen? Kuka se olisi ja mitä kysyisit?

JL: Tämä on itsessään hyvin hankala ja toisaalta mielenkiintoinen kysymys. Mä olen itse vähän laajempien linjojen ja tammöisen syvällisemmän ymmärryksen kannalta, että on kovin vaikea löytää semmoista asiaa, mitä tiivistyisi yhteen kysymykseen, jos oletetaan että menneisyyden ihminen ymmärtäisi, mitä mä sillä tarkoitan ja liittyisi näihin. (Se) [0:38:34] käsitemaailma ja tapa puhua asioista on ollut niin eri. Ei ole niinkään väliä ehkä sillä ihmisellä. Tietysti kun itse tutkii tätä 1600-lukua esimodernia aikaa, mieluusti sieltä joku nainen olisi semmoinen, jolta haluaisin kysyä joko näitä oluen myyjiä, valmistajia tai sitten esimerkiksi Turun porvareissa on monia semmoisia porvarisnaisia, miltä mä haluaisin kysyä, onko he elänyt hyvän elämän ja miksi se heidän mielestään on hyvä tai ei ole. Tavallaan tavoitella sitä onnellisuuden kokemusta, hyvän elämän kokemusta, miten he on ajattelut, että mistä se muodostuu.

MK: Onpa kiinnostava kysymys, kiitoksia.

JL: Kiitos.

MK: Entäpä Antti Mauno, jos sinä voisit esittää jollekin historian henkilölle yhden kysymyksen, kuka olisi tämä henkilö ja mitä kysyisit?

AM: Mietin Mikael Agricoolaa, joka on siis muistiin merkinnyt varhaisimman historiallisen dokumentin tällaisesta karnevaalisesta suomalaisesta juomisesta. Tutkijan ehkä tekisi mieli kysyä, mistä tämä on peräisin ja onko hänellä enemmänkin aineistoa tähän liittyen.

MK: Kiitoksia, tämäkin myös oivallinen kysymys. [vauhdikasta musiikkia] Kuuntelit kansallismuseon Toista maata - podcastia. Löydät sen osoitteesta kansallismuseo.fi sekä Apple podcasteista ja Spotifysta. Kiitos, kun kuuntelit. [vauhdikasta musiikkia]